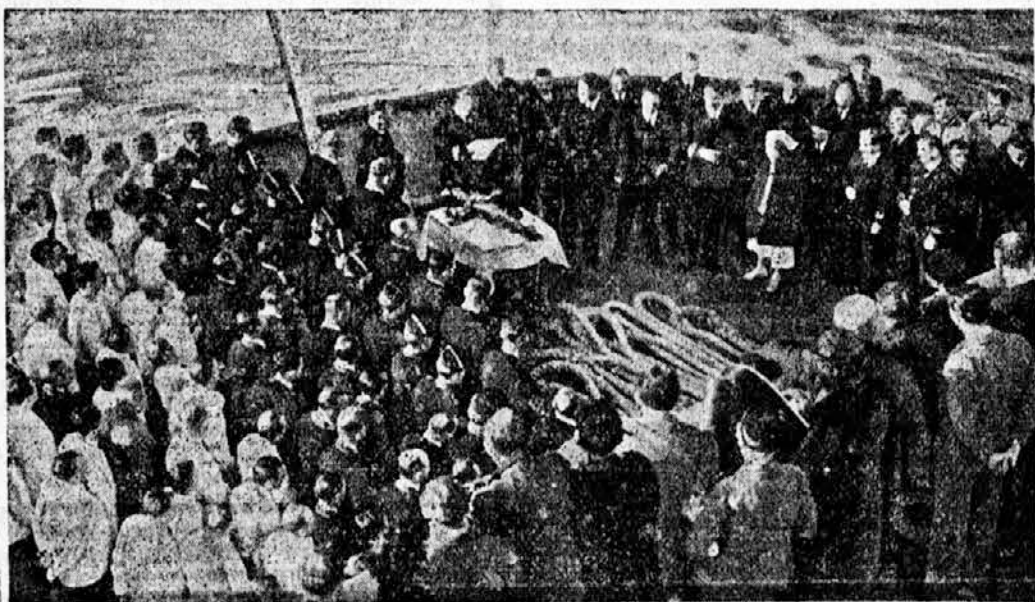

20 letnica prvega plinskega napada

General Däumling, poveljnik nemškega 15. armadnega zbora, pripoveduje v spominih »Iz mojega življenja«, da ga je obvestilo koncem januarja 1915 najvišje poveljstvo o novi plinski vojni, za katero je določilo njegov odsek fronte. General je bil od kraja razburjen: »Upiralo se mi je kot poštemu vojakom zastrupljati sovražnike lika podgane. A naposled sem zvedel, da gre za padec Ypresu in odločilno zmago v svetovni vojni. Kateri, še tako tehtni pomisleki bi zalegli v takem času? Voja ima pač svoje zakone. Ljudje, ki tega ne razumejo, naj si rešijo izmisli drugo politično sredstvo, ki bi lahko nadomestilo vojno.« Marca meseca je nameslil veliki kemik dr. Haber v strelnih jarkih 4 baterije po 20 debelih jeklenih cevi. Francoski topovi so jih zadeli en dan pozneje. Plini so zastrupili nad 50 nemških vojakov, ki so bljuvali kri in umrli v groznih mukah. Zato so kmalu dospele za mošvo vrečice s posebno vato, ki je varovala usta, nosnice in ušesa. Njen izumitelj je bil povišan za poročnika. Francozi so vedeli po vohinih o teh pripravah, a jim niso pripisovali nobenega pomena, ker so se zanašali na določila Haaske mednarodne pogodbe. To se je bridko maščevalo dne 22. aprila, ko je naposled nasloplil za plinski napad ugoden veter. Ob 17. uri so odprli Nemci cevi. Plin je s sikanjem privrel ven in v oblakih poplaval francoske jarko. Moštvo v sprednji črti je bilo uničeno. Preostali Kanadčani in franc. kolonijalni oddelki so bežali pred novo pošastno smrtjo. »Naši oddelki so sledili plinskemu valu kakor na spredu, s puško na hrbtu, in brez izgub zasedli zapuščene postojanke.« Nekoliko dni pozneje ob Sinju so izgubili na isti način do 40.000 mož Rusi. Däumlingov nasprotnik na fronti ob Ypresu,

francoski polkovnik Mordacq, je tudi objavil spomine: »La surprise de l'isér.« Njegov sosed, belgijski general Putz, mu je govoril o »pravilnih nemških ubežnikih«. A kljub temu ni vedel, kaj bi mislil, ko so mu telefonsko poročali popoldne 22. aprila načelniki odsekov s pretrganim, napol neslišnim glasom o »rumenih oblakih z nemške strani, splošnem umiranju in neusmiljenem zapornem ognju, s katerim preprečijo Nemci umik.« Mordacq je od kraja mislil, da so postali njegovi častniki žrtve one večkratne psihoze, ki se je opazovala na fronti. Oddrvel je k bojni črti in kmalu začuden opazil, da je nenadno obmolknila francoska artiljerija. Šele pozneje je zvedel, da je postala prva žrtev rumenega oblaka. Kmalu so zagledali častniki prve cunje nemškega dima nad francoskimi jarki. Zrak je postal težek in smrdel je po kloru. Konji so obstali. Polkovnik je skočil iz sedla, dasi mu je bobnelo v ušesih in ga peko v grlu. Zagledal je grozno sliko: Pešci, topničarji in strelci s spačenimi obrazi, politi s krvjo, so bežali, padali, si odpenjali ovratnike in se pobesneli valjali po tleh. Obupno so kričali: »Vod! Vod!« Neki napol mrtev vojak je dvignil glavo od tal, spoznal poveljnika in zahrpel: »Polkovnik, ta sodrga nas je zastrupila!« Polkovnik je takoj uvidel, da ne bo mogel preprečiti zmede. Kaj bi zalegla vsa njegova priljubljenost pri moštvi, če je videl namesto vojakov samo nesrečne pobesnele žrtve neumljive pošastne smrti... Zdej stoji na tem kraju skromen spomenik z napisom: »Tu so umrli kot prve žrtve plinov dne 22. aprila 1915 vojske 45. pehotne in 87. rezervne divizije.« Druge žrtve tega napada umirajo še zdej po dolgih letih neprestanega neznoznega trpljenja.

Amerikanci spuščajo venec v morje, kjer se je potopila posadka ladje »Elba I«.

Kitajska pravljica

Kitajski cesar je stopal na predvečer svojega rojstnega dneva na streho palače v spremstvu poveljnika telesne straže. Gledal je Peking in množico na cesti. Ko je pričel kopljati, so odprli pešči dežnike ali se pokrili. A marsikateri je samo branil glavo z dlanmi. — »Zakaj se ne pokrijejo?« je vprašal cesar. — »Veličanstvo, to so re-veži brez klobukov.« je odgovoril poveljnik straže. Cesar je težko vzdihnil: »Kako bi se veselil rojstnega dne, če živi v moji prestolnici toliko

nesrečnežev?« Mrko je odkorakal v svoje sobane... Ko je sprejemal cesar jutraj česilke, je prišel kot prvi poveljnik njegove straže in rekel: »O, veliki sin nebal Zdej se boš lahko veselil življenja. V tvoji prestolnici ni ostalo nobenega človeka brez klobuka.« — Cesar je veselo vzkliknil: »Hvala ti, o, zvesti služabnik! Ali si jim vsem nabavil klobuke za državni denar?« — »Ne, Veličanstvo,« je skromno odvrnil poveljnik, »dal sem jih samo obglaviti.«

pametni mož avtomat za merjenje krvnega pritiska. Poprej so oskrbeli ta posel samo zdravniki. A treba je vedeti, da je postal zvišan krvni pritisk modna bolezen. Vsi so zdaj nervozni, se bojijo za zdravje in so prepirani, da pri njih »nekač ni v redu«. Avtomat, ki izda listič z označbo krvnega pritiska, pobira samo 10 centov, toda virgel je podjetiku premoženje. Po prvem uspehu je namestil svoje avtomate povsod. Zdravniki ne ugovarjajo, ker stoji na lističih: Če prekorači pritisk pri vas te in one normalne številke, ste potrebni zdravljenja! Na ta način imajo tudi zdravniki več dohodkov.

Podjetnost

André Maurois je objavil v pariškem tisku nasvete onim trgovcem, ki tožijo čez slabe čase. Iznajdljivost lahko kljubuje vsem neprivlačnostim. Izdelovalci klobukov preklinjajo na primer novo modo, po kateri hodijo ljudje nepokriti pozimi in poleti. Seveda zmanjša ta moda število odjemalcev pri klobučarjih. A pametni trgovci bi morali uvideti, da bo zvišala ista moda porabo različnih pomad in briljantinov. Podjetnost se vedno izplača. V Newyorku ob vhodu v Luna park je postavil neki

pogodbo je vezana samo zvezda. Družba je vezana na pogodbo samo 6 mesecev. Vsakih šest mesecev mora ravnatelj delavnice dati svoje mnenje, ali se igralke še splača imeti v službi ali ne. Če je to mnenje neugodno, je igralka kljub vsei reklami še isto minuto na cesti.

Ce pa ima igralka s prvim nastopom uspeh, zaradi katerega bi lahko zahtevala zvišanje plače, ne more narediti nič, zakaj pogodba jo veže na 5 do 7 let. To je tako zvana minimalna pogodba, po kateri ne dobi več kakor 300 do 400 dolarjev.

Eno izmed določil v pogodbi se glasi tudi, da igralec, ki noče iz kakršnegakoli razloga sprejeti v kakem filmu vloge, ki mu ni po volji, ne dobi za ves čas, ko se ta film dela, nobene odškodnine ali plače.

Toplomer uspeha

S čim se meri uspeh tega ali onega igralca? Za to stvar imajo filmske družbe posebne vrste merilo, ki nikdar ne odpove in se ne zmoči. To je »fan mail«, pošta, ki jo zvezde in zvezdniki dobivajo od svojih občudovalcev.

To je čisto ameriška ustanova, smešna morda, toda od nje zavisi popularnost in priljubljenost vseh ljudi, ki nastopajo v ameriški javnosti. Njej je poverjen predsednik USA, oče Couglin, ali katerikoli filmski igralec.

Vsaka filmska družba ima poseben oddelček za to pošto.

Obiskal sem ta poštni urad pri družbi Metro-Goldwyn-Mayer.

Ta poštni urad je namreč v posebnem poslopiju, kjer dela 125 deklet. Njihova ravnateljica mi pove, da teh 125 deklet ne dela drugega, kakor prebira pisma, ki jih pošiljajo občudovalci filmskim zvezdam, in odgovarja nanje.

»Dnevno dobivamo 25 do 30.000 pisem, ki prihajajo z vseh koncev sveta. Pišejo nam v vseh jezikih. Tu imamo dekleta, ki znajo brati kitajski, finski, madžarski, litavski pisma.«

500 letnica tiska

Letos obhajamo 500-letnico najvažnejšega dogodka kulturne zgodovine. Leta 1436 je prvič poskušal Gutenberg v Mainz tiskati knjige. Podatki o izumitelju so skromni. Rodil se je v istem kraju okoli leta 1400 kot sin od 13. stol. znane meščanske ugledne družine. Prav za prav se je pisal Gutenberg mlajši Gansensfleisch po rojstni hiši. Ime Gutenberg izvira od graščine, ki jo je priženil njegov oče. Pozneje je obveljal priimek Gutenberg ali v latinski obliki po takratni navadi Bonemontanus. Gutenberg je bil več let v Strasburgu. Leta 1434 se je povrnil v rojstno mesto. Izdeloval je ogledala in poskušal izume. Bogataš Dritzler, ki ga je zalagal z denarjem, je umrl leta 1438 in je zašel Gutenberg v pravdo z njegovimi dediči. Iz teh spisov je prvič razvidno, da je nadomestil Gutenberg dosedanje lesene tiskarske črke s kovinskimi. Dobil je pravdo, a kmalu doživel hud udarec. Zlatar Waldvogel v Avignonu je tudi pričel vlivati premične svinčene

in železne črke. Zgodovinarji so dognali, da je dobil Gutenbergovo skrivnost od Dritzlerovih dedičev, ki so se na ta način hoteli maščevati za izgubljeno pravdo. Vsekakor je napisal Gutenberg leta 1445 kot prvo »Sibolino knjigo« in kot drugo Donatovo latinsko slovnico, ki je postala za več stoletij glavna šolska knjiga. A prva izdaja z označeno letnico je bil šele koledar iz leta 1448. Gutenberg si je takrat izposodil denar pri bogatašu Fustu in imel za pomočnika Petra Schefera, nekdanjega kaligrafa na pariški univerzi. Slednji je naposled izpodrnil Gutenberg in kmalu vzel Fustovo hčer. Zopet je prišlo do pravde. Gutenberg je moral pobežati iz domovine, da bi ušel upnikom. Po daljših neprilikah je le dočkal javno priznanje. Leta 1456 mu je naklonil nadškof Adolf Nasavska doživljenjsko pokojnino. Pozneje je delal pod boljšimi razmerami. Izročilo zatrjuje, da je proti koncu življenja oslepel, a sodobni viri ničesar ne vedo o podobni nesreči.

Neizprosna žena

Železničar James Newdick v Londonu je bil poprej za vratarja, a se je odlikoval po zanesljivosti in prisebnosti ter naposled postal kolodvorski detektiv. Zdej je 43 let star, je na dobrem glasu in je večkrat ujel nevarne žeparje, in jih potem izročil policiji. Zdej so nanadno zasacili vestnega uslužbenca v trenutku, ko si je hotel prilastiti ovitek z 2 funtoma šterlingoma pri tovarni blagajni. Takoj je priznal prestop in imel pred sodnikom zanimiv zagovor: Imam malo plačo in dva otroka. Ves denar oddam ženi, ki mi pusti samo za vožnjo z avtobusom, potreben drobiž. Pravi, da bi bili vsi drugi izdatki nepotrebni. Med tem sem si moral včasih kupiti dnevnik ali cigaro. Poleti me je tu in tam prisila vročina, da sem izpil vrč piva. Izposojal sem si drobiž pri tovarših. Naposled je znašlo vse skupaj nad en funt. To je zame velik denar. Nisem vedel, kje bi ga vzel. Tudi nisem imel poguma, da bi vse priznal ženi. Prilika me je zapeljala, a zaman sem mislil, da me nihče ne vidi. Moji lastni tovariši so me takoj prijeli. Vse priče so hvalile obtoženo. Ker se je obvezal kmalu povrniti ukraden znesek, se je omejil sodnik na ukor. Železnica je zopet sprejela detektiva v službo, a ga prestavila na drug kolodvor.

Srednjeveški poljub

Mosk. »Izvestija« od 4. sept. poročajo o usodi slušatelja tehnike Petra Hrepka. Kakor je razvidno iz uradnih spisov, »se je fevdalno zaljubil« v služateljico Serjožekino in »dejansko izvršil roko-ljuba«. Ravnatelj tehnike z odklom št. 94 z dne 23. maja t. l. je označil to dejanje za »zločinsko iz-zivanje socialistične morale in politično nazadnjaš-vo« ter kaznoval Hrepka z izključitvijo. Hrepko se je pritožil državnim kontrolni in tajni očitano de-janje, češ da noben bedak zdej dekletu ne bo po-ljubil roko. Kontrola je sicer ugotovila, da je bil rok-ljub dejansko izvršen, a vendar ni imel zna-čaja političnega izživljanja, temveč je izviral samo iz mladostne prenapetosti. Vsled tega je dobil Hrepko pravico nadaljevati izobrazbo a obenem ukor, »ker je tajil v uradni vlogi nedvomno izvršen prestop-pek.«

»Vidiš, Cene, takale je ona ženska, ki jo imam tako radi!«
»Hm, kakšna mora šele biti Tvojale!«

Univ. prof. med. Otto Loewe, ki je dobil Nobe-lovo nagrado za uspehe pri raziskavanju srca.

Nemška varnost

Neki čitatelj pariškega dnevnika »Excelsior«-a je poslal uredništvu listič. Našel ga je v ovitku zobne paste, ki jo je bil kupil na Nemškem. Za nemške gospodarske razmere značilen tok je glasi: »Pozor! Spravite, prosim, prazno tubo, če boste porabili pasto. Izdeluje se iz kositrja, ki ga kupu-jemo v inozemstvu. Izročite tubo nabiralcu, ki ob-iskuje vse naše kupce. Uporabili bomo kovino za novo tubo. Pomagajte Nemčiji varčevati pri naku-povanju inozemskega blaga!«

Radio

Programi Radio Ljubljana

Podroben program ljubljanske in vseh evropskih postaj dobite v najboljšem in najcenejšem ilustri-ranem tedniku »Radio Ljubljana«, ki stane me- sečno samo 10 Din.

Cetrtek, 5. novembra: 12.00 Korošnice slavnih skladateljev (piske) — 12.45 Vreme, poročila — 13.00 Čas, spored, obvestila — 13.15 Smetana: Iz mojega življenja (kvartet Savič Lhotsky plošče — 14.00 Vreme, borza — 18.00 Pestri zvoki (Radijski orkester) — 18.40 Slovensčina za Slovence (g. dr. Rudolf Kolarik) 19.00 Čas, vreme, poročila, spored, obvestila 19.30 Nac-ura: Beseda o tednovnicah (Udicki iz Belgrad) 19.50 10 minut zabave: Črtice (g. Narte Velikonja) 20.00 II. ura orgelske glasbe. Na orglah igra g. Pavel Ran-digaj, sodeluje: gđ. Vida Rudolf (sopran) — 21.00 Operna glasba (Radijski orkester) 22.00 Čas, vreme, poročila, spored 22.15 Okroglo in vesele, (igra Radijski orkester).

Drugi programi

Cetrtek, 5. novembra: Belgrad I.: 20.00 Godalni orkester — 21.30 Španski koncert — 22.20 Brahmsova IV. simfonija — Belgrad II.: 19.00 Angež v južni Sr-biji (Vikolič) — Zagreb: 20.00 Belgrad — 22.30 Narodne pesmi — Dunaj: 19.15 Zabavni koncert — 21.00 Igra 22.30 Klavir — 23.10 Plesna glasba — Trst-Milan: 17.15 Vokalni koncert — 20.40 Igra, nato zbor — 23.15 Plesna glasba — Rim-Bari: 17.15 Komorni koncert — 20.40 Operna glasba — 22.00 Simfonični koncert — 22.45 Plesna glasba — Praga: 20.00 Češka filharmonija: 21.30 Orgle — 22.15 Orkestralna glasba — Bratislava: 19.30 Opereta — Varšava: 21.00 Poljska glasba — 22.25 Plesna glasba — Berlin-Hamburg-Frankfurt: 20.10 Plesna glasba — Bratislava: 20.10 Stare pesmi — Lipsko: 20.10 Stajerske narodne pesmi in plesi — Strassbourg: 21.30 Opereta — 22.45 Tremisotove skladbe.

Hollywood, filmski raj in pekel

Za to je treba velike spretnosti. Treba je pametno in smoteno organizirati večerje s film-skimi režiserji ali vsaj z njihovimi tajniki, ali če že ni drugače, s tajniki tajnikov.

Ce je nova zvezda že nastopila na odru ka-kega poskusnega gledališča, lahko merijo njeno privlačnost s tem, koliko bo prinesla v blagajno. Ce je to primerjanje zadovoljivo, potem se katera od velikih družb odloči, da bo poskusila z njo.

Tako igralko sicer takoj angažirajo kot po-polno zvezdo, s filmsko plačo in vsem, kar spada k temu. Toda iz previdnosti ji v prvem filmu dajo za tovariše same igralce, ki so docela zanesljivi, kar se tiče donosnosti, take, ki vlečejo. Dajo ji prvovrstnega režiserja in ponavadi izbero film, za čigar vsebino že vnaprej vedo, da je zanimiva. Hkratu pa družba spravi v tek ves svoj reklamni stroj. To se pravi, da delo enega agenta za re-klama vrši zdej sto agentov z isto vneto in iz-najdljivostjo.

Se preden pride film v svet, se začne obdelo-vanje občinstva. Ime, ki je bilo še včeraj nepri-znano, bere danes vsa Amerika. Nova zvezda se nekega jutra, še preden se je pokazala občin-stvu, prebudi v žaru bodoče slave, od katere si je vzela predujem.

Denar

Ali se taka zvezda že koplje v zlato, kakor smo to navajeni misliti o filmskih igralcih? Da in ne.

Z ozirom na svojo nedavno preteklost, služi bogato, toda že je na žive in mrtve zvezdana s pogodbo, ki začelnikom zmeraj jemlje vsako svo-bodno in pravico.

Pogodba je sklenjena ponavadi na 5 do 7 let. V tem času ženska pri filmu ostari. Toda s to

ki žive v upanju, da bodo dosegli milost v igral-kinih očeh.

Ravnateljica »fan maila« mi pokaže pismo, ki je prišlo za Myrno Loy. To pismo ji piše indij-ski mogočnik in jo vabi, naj postane članica nje-govega harema. Igralka tega pisma ni dobila v roke. Namesto nje je odgovoril maharadžu kar pisemski urad Metro-Godwyna, da igralka žal ne more sprejeti zapeljive ponudbe. Nato je oskrbnik maharadževega harema pisal, naj mu pošljejo vsaj fotografije te igralke, da jih bo ostalim vladarje-vim ženam kazal za vzgled.

Neki angleški grof je izvedel, da Sylvia Sid-ney izgublja glas in da se bo morala posloviti od filma. Takoj ji je ponudil, naj postane njegova žena, pa bo za vse življenje preskrbljena.

Zanimivo in presenetljivo je pri tem dopiso-vanju to, da tisti, ki pišejo, kmalu začnejo verjeti, da jih izvoljenke, katerim pišejo, tudi poznajo. Pišejo po več pisem na teden in so prepričani, da filmske zvezde njihova pisma bero in se za-nimajo zanje. Razvije se neverjetna zaupnost: v pisemih človek bere razodevanja in razkritja iz najbolj zasebnega življenja teh piscev. Ti ljudje govore o svoji rodbini, o poslih, o razočaranjih in o sanjah.

Ustanova »fan maila« v Hollywoodu je po-dobna nekaki orjaški posvelni pospevnici.

Predsednik vsake filmske družbe hoče vsak teden imeti pregledno poročilo o tej pošti. Po-ročilo vsebuje statistiko o posameznih zvezdah in moralne pripombe z ozirom na odziv, kakrš-nega sodeč po pošti vzbujajo v gledalcih ta ali ona igralska moč.

Pa pri tem ne gre za moralo, marveč za nekaj drugega. Tudi to pojasni ravnateljica te čudne pošte.

Kadar kaka velika igralka kakor Marlene Dietrich ali Claudette Colbert nastopi v novem filmu, mi je treba prebrati samo 50 ali 100 pisem, pa vem natanko, koliko tisoč dolarjev bo film prinesel. (Dalie.)